

AMERIŠKI INTELEKTUALCI

Aleš Debeljak

Propad neodvisnih newyorških intelektualcev

V zadnjih nekaj letih smo priča vedno večjemu številu kritičnih prikazov, publikacij, univerzitetnih izdaj, avtobiografij in monografij o »liberalni imaginaciji« (Lionel Trilling) newyorških intelektualcev, ki so komajda desetletje prej veljali za izrazito marginalno, če ne celo povsem pozabljeno temo akademskega preučevanja. Ni težko videti, od kod »nenadoma« tako naraščanje zanimanja za predmet, ki je nekoč zbujal pozornost le peščici poznavalcev, kakršen je npr. James Gilbert – ta je pred dvajsetimi leti objavil knjigo *Writers and Partisans* (1968) in naletel na majhen oziroma sploh nikakršen kritičen odziv med svojimi akademskimi kolegi.

Za osemdeseta leta je nasprotno značilen poskus radikalnih teoretikov, da bi se ozrli nazaj čez življenjsko obdobje političnih debat in ideoloških spopadov in tako *ponovno pretehtali pomen svojih duhovnih predhodnikov*.

Radikali se v svojih poznih letih z obnovljeno vnemo poglobljajo v preizkušnje in tegobe nekdanjih levičarskih in liberalnih newyorških intelektualcev, da bi tako potegnili kakšen nauk iz tistega, v čemer so običajno videli *zavračanje neodvisnih liberalnih duhov, da bi živeli v skladu z naprednimi pričakovanji*. Skrito upanje izkopavanja njihovega kritičnega potenciala in paralizirajočih napak, ki so jih zagrešili newyorški intelektualci, leži verjetno v obupnem poskusu, da bi odkrili ključ, kako vendarle *ohraniti tisto, kar njihovim prednikom ni uspelo*, namreč radikalno vizijo navkljub svojim srednjim letom v »času ekspertiz«.

Na tej točki je treba pojasniti, da je velika večina newyorških intelektualcev drastično spremenila položaj v političnem spektru in zaseda zdaj *njegovo desno stran*. Razen Irwinga Howa, dolgoletnega urednika socialdemokratskega časopisa *Dissent*, so vsi drugi za sto osemdeset stopinj spremenili svojo politično identiteto in postali tisto, čemur danes pravimo *neokonservativci*.

Očitno razočaranje nad lastno neomajno levičarsko preteklostjo,

popoln razkroj visokih vrednot umetnosti in literature kot privilegirane mesta resnice, dokončni vstop množic v arena javnega življenja in razvrednotenje elitistične sofistifikacije – vse to je le nekaj izmed vidnih potez, ki so dale pečat tej politični preobrazbi.

Kje tiče vzroki za to preobrazbo, ki nakazuje pomembne spremembe v ameriški socialno kulturni strukturi? V nasprotju s poenostavljeno razlago, ki jo ponujajo množični mediji, mislim, da osnova dandanes že širom uveljavljenega neokonservativnega gibanja v Ameriki ni zgolj odgovor na ekscese nove levice med nemirnimi šestdesetimi z njihovo kontrakulturo, romantičnim sprejemanjem nasilja kot sredstva družbenega boja, slepo vero v upor tretjega sveta in omalovaževanjem visoke kulture. Gre za nekaj veliko globlje.

Ta skrajno shematična »teorija odziva«, ki se vse predobro prilega potrebi množičnih medijev po instantnih resnicah in ki jo navdaja neizmerno zadovoljstvo ob obsojanju napredne misli kot take, predvsem ne upošteva dejstva, da je bilo *etnično ozadje* liberalnih newyorških intelektualcev *židovsko* in da so bili zato obsojeni na marginalizacijo v dominantni beli anglosaksonski protestantski (WASP) kulturi med vojnama. Kot marginalna skupina so se *samodejno priklonili naprednim stališčem komunistične ideologije*, ki je bila videti v tistem času najbolj pripravna za izdelavo temeljev vsesplošne kritike represivnega družbenega reda. Če pomislimo na mnogoterost pritiskov na marginalne skupine, ki so jih izvajale nanje kot nase ravno tiste dominantne institucije, ki so jim pozneje omogočile, da se asimilirajo, napredujejo ter si pridobijo spoštovanje in vpliv, to je: raziskovalni inštituti ter univerzitetne in svetovalne ustanove, potem je samo po sebi razumljivo, da je bila *edinole komunistična paradigma videti obetavna v luči strastne borbe teh skupin za boljšo družbo in perspektivo enakosti*. Preden pa nadaljujem s poskusom, da bi umestil vzpon neokonservativizma v širši okvir, naj poudarim, da pri govoru o neodvisnih newyorških intelektualcih nikakor ne gre za *poljubno uporabo termina*. Ta termin označuje prvo v Ameriki rojeno generacijo vzhodnoevropskih Židov (skupaj z nekaterimi, ki so prišli v Združene države v zgodnjem otroštvu), ki jim je bila popolna integracija v simbolno, kulturno, politično in akademsko življenje večinske Amerike *onemogočena* zaradi prikritega, deloma pa tudi brezobzirno odkritega antisemitizma. Če se vam zdi, da pretiravam v poudarjanju tega antisemitskega nadiha v ameriški kulturi, ki se danes ponaša s svojo pristno naklonjenostjo do Židov, katerim ni omogočeno le napredovanje, ampak zavzemajo mesta z višjimi dohodki in skorajda že pregovorno pomembne položaje na akademijah, potem naj omenim zgolj knjigo spominov *The Unmastered Past* (1988), v kateri najdemo med drugim tudi sijajen prikaz antisemitizma izpod peresa Lea Loeventhala, znanega židovskega člana frankfurtske šole kritične teorije. Avtor nam nazorno predoča nepričakovane razsežnosti antise-

mitskih nazorov v Ameriki srednjega razreda v vojnem času njegovega eksila kakor tudi še dolgo zatem.

Kot neodvisne liberalne newyorške intelektualce imam torej v mislih ljudi, kot so Lionel in Diana Trilling, Mayer Schapiro, Daniel Bell, Seymour M. Lipset, Norman Podhoretz, Klement Greenberg, Harold Rosenberg, Alfred Kazin, Irwing Howe, Stanley Hook in druge, manj ugledne figure, kot je npr. Irving Kristol, ki se še malo ni odlikoval v razburljivih političnih in kulturnih debatah tridesetih let, vendar se je pozneje, v sedemdesetih in osemdesetih letih, uveljavil na čelu neokonservativnega gibanja kot urednik časopisa *Commentary*, nekoč liberalnega, ki se je danes prelevil v morda najbolj zgleden primer neokonservativnega novinarstva.

Tem ljudem je tako kot njihovim nemško-židovskim dvojnikom preostal le en izhod iz intelektualne getoizacije, ki jim je bila vsiljena. Z lastnimi finančnimi sredstvi so začeli izdajati kulturne revije in časopise in si tako omogočili, da *spregovorijo*, hkrati pa se kot svobodni pisci *izven akademskih institucij* izognejo pritiskom institucionalnih miselnih vzorcev – kot je zapazil Alexander Bloom v svoji zgovorni knjigi *Prodigal sons: The New York Intellectuals and their World* (1986). Zbirali so se okoli neodvisnih kulturnih časopisov, kot so *Dissent*, *The Public Interest*, *The Militant*, *The New York Review* in najbolj pomemben med njimi, *The Partisan Review*.

V svoji »kritiki kulture« (komajda prevedljiv nemški termin, kjer ne gre le za formalno razvijanje idej in kriticizem, ampak tudi za jasno etično stališče) so združevali politično filozofijo marksizma in globoko zavezanost visoki kulturi, kar je imelo za posledico prodorne, lucidne in drzne analize moderne književnosti, likovne umetnosti in odnosa med kulturno in politično sfero, pri čemer je zadnja ostala v središču njihovega zanimanja. V skladu s svojimi političnimi prepričanji so vneto podpirali ameriško komunistično partijo, ki je v tridesetih letih bila eden najmočnejših glasov proti Hitlerju.

Kakorkoli že, ko je bil leta 1939 med Hitlerjem in Stalinom sklenjen pakt prijateljstva proti zahodnim demokracijam (kot so ga takrat razumeli), je bilo dolgoletnega židovskega zavezništva z *levico hitro konec*. Zveza med komunizmom in nacizmom je postala sumljiva. Ker je bil nacizem kot povzročitelj holokavsta seveda tarča njihove uničujoče kritike, niso mogli videti v tej novi situaciji nič drugega kot brezobzirno izdajo svojih najglobljih prepričanj.

Njihova vera v komunistično partijo je seveda pojemala že prej, ko so izvedeli za moskovske čistke konec tridesetih let. Četudi pa so z zagovarjanjem Trockega in razkrinkavanjem Stalina ter obrambo »človeškega duha« nasploh sicer napadli komunizem posebej – kot je to izrazil Philip Rahv, so še zmeraj ostali znotraj levičarskega referenčnega okvira. V tem smislu je sporazum med Hitler-

jem in Stalinom zadal le smrtni udarec njihovi že tako in tako oslabljeni zapriseženosti levičarski usmeritvi in zapečatil dokončni razkol.

V tem trenutku se je začela *križarska vojna proti komunizmu*, vodena z vso čustveno vnemo in neizmerno strastjo, na kakršno ponavadi naletimo med člani iste družine. Zgodovina je še enkrat dokazala, da so *najbolj radikalni kritiki določene ideje njeni nekdanji zagovorniki*.

Kljub spremembi v splošni politični atmosferi in obilici časopisnih člankov in posebnih izdaj se je ta antikomunistična ideologija dokončno teoretsko izkristalizirala šele leta 1951. Tega leta je Hannah Arendt, begunka nemško-židovskega porekla in ugledna politična filozofinja, ki je delila z drugimi Židi po holokavstu gnus do nacizma in tistih, ki so mu stali ob strani, četudi zgolj iz »taktičnih« razlogov – kot se glasi Stalinova razlaga glede toliko obsojanega sporazuma –, objavila svojo slavno knjigo *The Origins of Totalitarianism*.

Ta izjemno vplivna knjiga je pritegnila tolikšno pozornost ameriških intelektualnih krogov zaradi avtoričine teoretske predpostavke, da so bile tako v sovjetski Rusiji kot v nacistični Nemčiji najbolj nevarne in seveda zmeraj že antisemitske sile »ljudje« oziroma »množice«, ki so, brez konservativne elite, ki bi jih bila zadržala, manifestirale *radikalno zlo*, utelešeno v grozotah holokavsta, to lahko še naprej uspeva – kot knjiga ne pozablja pretanjeno pokazati – kjerkoli v totalitarnih režimih.

Samo po sebi razumljivo je bilo torej, da kljub porazu nacizma grožnja totalitarizma še naprej živi v sovjetskem bloku in uporniških gibanjih tretjega sveta. V tej luči so ravno židovski intelektualci tisti, ki se imajo česa bati: totalitarne množice so per definitionem hotele uničiti tako intelektualce kot Žide. Veliko židovskih intelektualcev je zato začelo interpretirati družbena gibanja šestdesetih let skozi prizmo svetovnega nazora »kunjacijev«, se pravi prizmo, ki jo danes razumemo kot v tistem času upravičeno poenostavitev – postavila je vsem dostopno in zlahka razumljivo enačbo med totalitarizmi.

Sprejemanje nasilja kot skrajnega sredstva za samoosvoboditev razlaščenih množic, popolno zavračanje in obsodba liberalne kulture, idealizacija voditeljev tretjega sveta (Fidel Castro, Mao Ce Tung, Ho Ši Minh, Che Guevara itd.) – vse to so bili videti v njihovih očeh zgolj zametki totalitarne skušnjave, ki so ji študentje zlahka podlegli. Za židovske intelektualce, ki so bili v šestdesetih letih večinoma že *trdno zasidrani univerzitetni profesorji*, niso bili študentski nemiri nič drugega kot utelešenje *možne ponovitve totalitarnega pustošenja*, tokrat na *njihovem lastnem dvorišču*.

Šele na tej točki lahko začenjamo razumeti, kje leže zgodovinske korenine neokonservativnega razkrinkavanja radikalizma. Hitro je postalo jasno, da so se ti bivši levičarji in liberali po svoji *ideološki spreobrnitvi* v neokonservativizmu v celoti posvetili neizprosni kritiki vsega, v čemer so videli nevarno klico radikalne kritike kulture in družbe na ameriški akademiji.

Za obsodbo levičarskih in liberalnih univerzitetnih krogov so *dovoljena vsa sredstva*. V nasprotju z dolgo tradicijo intelektualcev na Zahodu, ki so od Dreyfusove afere konec devetnajstega stoletja naprej vselej stali na strani odpora, opozicije in kritike obstoječega političnega reda, neokonservativci raje zagovarjajo »najboljšega vseh svobodnih svetov«.

Poleg tega njihovo strastno razkrinkavanje očitnega vpliva »tihe revolucije«, ki jo menda izvajajo napredni profesorji, s tem ko mladim glavam ne vcepljajo le instrumentalnega znanja, ampak tudi politično sumljive ideje, *uživa močno podporo korporativnega kapitala* – to je spet eden relativno novih pojavov v politični fiziognomiji zahodnih intelektualcev. Vedno bolj vplivne publikacije, ki jih izdajajo in v katerih objavljajo, financira veliki kapital, kar je popolnoma nepredstavljivo za napredne male časopise.

Nobena akademska leвица ne more pritegniti tolikšnih denarnih sredstev, kot jih imajo na razpolago konservativni intelektualci. Še noben napreden časopis se ni nikoli pojavil v tako dragi in razkošni opremi kot neokonservativni *The New Criterion*, ki ga podpira pomembna Olin Corporation, kot nam daje vedeti Russel Jacoby v svoji provokativni knjigi *The Last Intellectuals* (1987), ki ji tudi pričujoči esej dolguje te zanimive podatke. *Ameriške korporacije s svojo podporo vedno bolj pomagajo neokonservativnim intelektualcem pri razširjanju njihovih političnih nazorov*. Smith Kline Corporation in Mobil Oil npr. kupujeta prostor v časopisju in tako omogočata uglednim intelektualcem, da povedo svoje mnenje o zadevah aktualnega pomena ali zastavijo svoj glas v reklamnih kampanjah. Vezi neokonservativcev z velikim kapitalom so postale v osemdesetih letih povsem jasne in odkrite.

Ta pojav lahko v glavnem skušamo razložiti z ideološkimi vzroki. Trdovratni spor neokonservativcev z liberalnimi in radikalnimi intelektualci, ki so venomer kritični do mehanizmov komercialne kooptacije in ki se jim upira množično prilagajanje trgu, je obudil k življenju stari zakon izključevanja: *sovražnik mojega sovražnika je moj prijatelj*. To izhodišče nam daje razumeti, zakaj neokonservativizem tako brez pridržkov ščiti interese kapitala. Samo po sebi se razume, da sta se našla v pravem času: kapitalski ceh, dolgo nesrečen zaradi relativnega pomanjkanja ideološke podpore s strani akademij, je z navdušenjem pozdravil neokonservativce.

Neokonservativizem je od svojega prihoda na javno sceno v začetku sedemdesetih let pognal globoke korenine v milijone dolarjev težki »industriji znanja« z njenimi najbolj izpostavljenimi točkami, kot so zunanja politika, obrambne zadeve in možganski trusti nasploh, npr. Rand, Hudson Institute, The Heritage Foundation, Georgetown Center for Strategic and International Studies, Freedom House, American Enterprise Institute itd. Ti inštituti igrajo v ameriškem kulturnem in

socialnem življenju ter v sferi odločanja še večjo vlogo zaradi številnih konferenc, simpozijev in publikacij, ki jih velikodušno ustanavljajo in delijo tisku; pri tem ne uživajo le zaupanja bolj sredinsko usmerjenih političnih in akademskih skupnosti, ampak izvajajo tudi močan vpliv na množične medije in njihovo oblikovanje ameriškega duha in imaginacije množic.

Vseeno bi bilo vse preveč prenagljeno pripisovati njihovo moč le nevprašljivi podpori velikega kapitala. Kar je mogoče prav tako, če ne celo še bolj pomembno, so njihovi *osebni stiki z državnimi funkcionarji in politično elito nasploh*. V Belo hišo hodijo obedovat, služijo kot svetovalci v posebnih vladnih komisijah, predlagajo programe in načrtujejo zakonodajo. Ne le, da jih vabijo, ampak se celo nenaprošeni udinjajo z nasveti o vladni politiki in političnih kampanjah – kot pravi Peter Steinfeld v svoji poučni knjigi *Neoconservatives: The Men who are Changing American Politics* (1980). Zveze z vladnimi krogi pa niso edino, s čimer se neokonservativci ponašajo. Kot nekdanji liberali in pripadniki newyorških socialističnih krogov z njihovimi sindikati in aktivisti hladne vojne so do nedavnega ohranili relativno dobre odnose z glavnimi elementi delavskega gibanja. Poleg tega jih odlikuje akademska verodostojnost, ki jim ne podarja le legitimnosti govora, temveč jih tudi socialno legitimizira. Večinoma se oglašajo z elitnih univerz, kjer ponavadi zasedajo dobro preskrbljene katedre (cenjene in težko dostopne profesorske stolice, ki jih ustanavljajo bogati meceni, po katerih nosijo tudi ime, in ki jim zagotavljajo večjo plačo in še večji prestiž ob hkratnem minimumu učiteljskih obveznosti), kot npr. *Shattuck Professor of Government* na harvardski univerzi (James Q. Wilson), *Albert Schweitzer Professor of the Humanities* na kolumbijski univerzi (Robert Nisbet), *John M. Olin Professor of Social Thought* na univerzi v New Yorku (Irving Kristol), *Henry Ford II Professor of Social Science* na harvardski univerzi itd. Tem ljudem seveda že njihova etična pozicija onemogoča kakršnokoli kritiko vladavine dolarja. Sicer pa tega niti ne poskušajo. Prej je res nasprotno.

Njihovo trdno prepričanje je, naj bi *univerze služile denarju, ki stoji za njimi*. Bistvo njihovega odnosa v zvezi s tem je preprosto in bi ga lahko morda najboljše povzeli takole: »Kdor plača, ta naroča.« Kultura in univerzitetno izobraženstvo naj bi častila in poveljčevala kapitalizmu, ker ju ta pač vzdržuje. Ne bi nas torej smelo presenetiti, da so marsikateri neokonservativci razdraženi ob pogledu na tiste, ki si drznejo oporekati temu nauku. Verjetno ni stvari, ki bi jih spravila v večjo zlovoljo, kot so liberalni in levi intelektualci, ki pač *ne stradajo*: po tej čudni miselnosti bi morali biti družbeni kritiki očitno revni in lačni. Žigosati družbo in hkrati živeti od nje se jim zdi neznosno protislovje. Razburjajo se nad naprednimi intelektualci, ki si upajo kritizirati sistem, ki jih podpira, kot da imajo pravico do družbene kritike le ubožni kmetje, beračice in rudarji, ki žive v bedi.

Da ne bo pomote: še malo ne trdim, da je življenje v dragem stanovanjskem bloku, ob uživanju luksuznih dobrin in omejene slave akademskih potikanj z ene strokovne konference na drugo kaj posebno občudovanja vredno početje. Načelo, da naj bi bili premožni intelektualci že po definiciji njegovi zapriseženi zagovorniki in peli hvalospeve družbi, še malo ni sprejemljivo. Če bi ga sprejeli, bi to pomenilo, da smo podlegli zamenjavi razuma z računom.

Kljub prizadevanju neokonservativcev, da bi pripisali svojim nasprotnikom slaboumnost in dvoumno motivacijo ali da bi pripustili v krog »častivrednih« oponentov le tiste, ki delijo njihov stil ali se dobro odrežejo na testu »proamerikanizma«, vendarle ne moremo zanikati, da so vprašanja, ki jih načenjajo, temeljnega pomena. Na čem lahko temeljijo moralni principi in kaj lahko navsezadnje sploh daje legitimnost družbenim institucijam v odsotnosti na religiji utemeljene kulture? Kako se spreminjajo prepričanja in čutenje vedno večjega števila ljudi, ki imajo za seboj neko daljše ali krajše obdobje akademskega procesa izobrazbe? Kakšen je vpliv »industrije znanja« – tega kompleksa medijev, univerz, vlad in ustanov, ki proizvajajo, predelujejo, pakirajo in posredujejo informacije? Ali preobilje spodkopava krepost? Ali greta neenakost in samopoveličevanje nujno vstric z materialnim in duhovnim napredkom? Nekatera izmed teh vprašanj so stara, nekatera izvirajo iz nedavnih dogodkov; pozna jih tudi sodobni liberalizem, vendar se z njimi ni nadrobno ukvarjal in ponudil zadovoljivega odgovora nanje. Ravno neokonservativci so tisti, katerih odgovori imajo tako daljnosežen družbeni vpliv. Ne le zato, ker njihove trditve, da glavne družbene institucije (korporativna ekonomija, cerkve, univerze, vlada, sindikati itd.) niso krive za izgubo svoje legitimnosti in da »odgovornost leži drugje«, niso povsem neresnične, ampak ker v svoji prijateljski naklonjenosti enako ustrezajo tudi nekaterim silam moči, če ne celo *edini* sili moči v ameriškem življenju (Steinfelds). Njihove sklepe, ki igrajo na karto teh sil, seveda zelo cenijo tisti, ki so sposobni vnovčiti svoje spoštovanje v materialno podporo. To pa spet omogoča neokonservativnim intelektualcem, da ohranijo svoj položaj zakonodajalcev – položaj, ki ga resno ogroža mnogoterost postmodernih diskurzov, ki enodušno razkrinkavajo »epistemološko aroganco« elit znanja in vpeljujejo interpretativno vlogo intelektualca, ki mu ni več do nadzora in kontrole nad družbenimi spremembami – kot poudarja Zygmunt Bauman v svoji odlični knjigi *Legislators and Interpreters: on Modernity, Postmodernity and Intellectuals* (1987).

Drugi razlog, zakaj bi se morali upreti privlačnosti na videz »nevttralne« neokonservativne retorike ločevanja kulture in politike, je njihovo posebno razumevanje same politike. Če pobrskamo pod površino neokonservativnega briljantnega literarnega stila in resnično fascinantnega osebnega tona, ki zlahka zaslepljuje z dokazi, pogosto vzetimi iz izsledkov javnega mnenja ali vladnih poročil, ne moremo spregledati

bistvenega. Tu ni prostora za neodvisno intelektualno dejavnost, ki bi se ukvarjala s kritiko družbe. Za večino neokonservativcev je *lik kritičnega intelektualca sam v sebi protisloven*, dokaz nepoštenosti in celo protiameriška aktivnost. V besednjaku neokonservativcev je sama »politika« umazana beseda, ki jo je levica nekako pretihotapila na akademijo. Politika bi morala biti po njihovem prepuščena posebnemu štabu politikov, ki se nikoli ne mešajo z umetniškimi in strogo univerzitetnimi krogi. Po tej verziji naj bi bili kultura in univerzitetna dejavnost nekoč povsem ločeni od politike. Šele levica jih je spravila skupaj. To množično razširjeno pojmovanje politike seveda ne razkriva nič drugega kot njihovo lastno pripadnost in merila. Če je za neokonservativce vdor politike v kulturo neodpustljiv greh, potem zmeraj molče predpostavljajo, da je bila na neki točki kultura neomadeževana s politiko. Nadalje to pomeni, da je *lahko politika le levičarska politika*. Njihova lastna politika potemtakem sploh ni politika. Pa vendar skorajda še nikoli ni prišlo do take politizacije vplivnih umetniških in kulturnih časopisov, kakršen je npr. *American Scholar*, ki se nikoli ni kaj preveč ubadal s politiko, dokler se niso neokonservativci podali na odrešitveni križarski pohod zoper politiko in kulturo – če se tu spet sklicujem na Jacobyja. Ta težko naloženi koncept politike meče slabo luč tudi na njihovo sicer povsem tehtno kritiko univerze, kjer dajejo prednost funkciji in poslanstvu »javnih intelektualcev« nad »akademiškimi intelektualci« z njihovimi ozko žargonskimi teksti. Ne glede na resnost tega problema pa ne moremo spregledati dejstva, da vidijo neokonservativni intelektualci politiko na akademiji le, kadar gre za levico in napredne profesorje, niti z besedico pa ne omenijo konservativnih učiteljev, ki te prve številčno daleč prekašajo. Za kaj torej gre pri vsem tem? Vidimo: igra, ki se odvija pred nami, je zgolj igra *spontane nevtralizacije* lastnih partikularnih političnih stališč v »splošno veljaven temelj«.

Z angleščine prevedla Seta Knop